

ПЕДАГОГІКА

УДК 81'42:61

Наталія Бицко
(м. Чернівці, Україна)

ЛІНГВОМЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНІВ-ЕПОНІМІВ У МЕДИЧНИХ ТЕКСТАХ

Об'єктом лінгвістичної розвідки були обрані терміни-епоніми, розповсюджені у медичних текстах. Дослідження базується на встановленні теоретико-методологічних засад аналізу медичних термінів з власними назвами. Автор стверджує, що лінгвометодичні аспекти вивчення термінів-епонімів є складним процесом, який поєднує знання фахової лексики, мовної та мовленнєвої компетенції, а також здатність застосовувати власну методологію епонімійної ономастики у медичній сфері.

Ключові слова: терміни-епоніми, епоніміка, епонімійна ономастика, онімний простір, епонімійні медичні об'єкти номінації.

Объектом лингвометодического анализа были избраны термины-эпонимы, распространенные в медицинских текстах. Исследование базируется на определении теоретико-методологических принципов анализа медицинских терминов, в состав которых входит собственное имя. Автор утверждает, что лингвометодические аспекты изучения терминов-эпонимом являются сложным процессом, который объединяет знания профессиональной лексики, языковой и речевой компетенции, а также способность применять собственную методологию эпонимийной ономастики в медицинской сфере.

Ключевые слова: термины-эпонимы, эпонимика, эпонимийная ономастика, онимное пространство, эпонимийные медицинские объекты номинации.

Terms-eponyms which are widespread in medical texts have been selected as the object of linguistic reconnaissance. The research is based on the establishing the theoretical and methodological principles of the analysis of medical terms with proper names. The author argues that linguistics and methodological aspects of eponymous terms, is a complex process that combines the knowledge of special vocabulary, the language and communicative competence and ability to apply its own methodology of eponymical onomastics in the medical field.

Key words: terms-eponyms, eponyms, eponymical onomastics, onyms space, eponymical medical subjects of nomination.

Переклад медичних текстів стає все більш актуальним у нашому сьогоденні. Точний медичний переклад допомагає у розумінні сучасної медичної термінології, основних друкованих видань, медичної літератури та підвищує рівень медичної практики. Процес перекладання медичної термінології досить складний та покладає велику відповідальність на виконавця. Медичний переклад будь-якого характеру не терпить приблизних формулювань та неточних термінів. У досліджуваній галузі термінології поряд з загальними назвами (від лат. *nomina appellativa*) широко використовуються власні назви (від лат. *nomina propria*, англ. *proper name*). Лінгвістична наука, яка займається їх всебічним вивченням, називається **ономастика** (грец. *ὀνομαστική* – «мистецтво давати імена») – розділ мовознавства, який вивчає власні назви [6, с. 16]. З цього огляду об'єктом свого лінгвістичного аналізу ми обрали медичні терміни-словосполучення, до складу яких входять власні назви.

За способом дослідження онімів розрізняють: «1) **ономастика теоретична** (встановлення загальних закономірностей розвитку і функціонування власних назв); 2) **ономастика описова** (характеристика особливостей різновидів власних назв, що здійснюється насамперед за регіональною або ареальною методикою: такі ознаки аналізуються у певному регіоні або на всій території поширення мови); 3) **ономастика прикладна** (визначення форми, наголосу, вимови, транскрипції, орфографії, відмінювання онімів, моделей відонімного творення: імен по батькові, назв мешканців за місцем проживання, прикметників від топонімів тощо) [10, с. 23]».

Кожен розділ ономастики нараховує свої принципи конструювання термінів у різних галузях науки. Власні ім'я в медичній термінології пов'язані з лінгвістичним терміном **епонімія** (від гр. *εἰρημτος* – «той, що дає ім'я, особа від імені якої походить назва) [12, с. 261]».

Епоніміка вважається лінгвістичною дисципліною, оскільки саме мовознавство – «ключ для розуміння і осмислення інформації назви [5, с. 5]». Особливості творення і побутування онімів переважно описані за допомогою лінгвістичних понять і термінів.

Засвідчено тісний зв'язок епоніміки з іншими галузями мовознавства – *лексикологією* (проявляється насамперед у тому, що оніми є лексичними одиницями і підпорядковуються законам їх вивчення), *дериватологією* (творення власних назв відбувається за допомогою наявних у мові способів і засобів), *морфологією* (спільні особливості словозміни пропріальних й апелятивних одиниць), *синтаксисом* (чимало номінацій є синтаксичними конструкціями), *орфоенією* й *орфографією* (дослідження особливості вимови і написання онімів), *стилістикою* (аналіз вживання власних назв у різностильових текстах), *лексикографією* (правила укладання ономастичних словників), *діалектологією* (використання місцевих форм найменувань) тощо.

Просторова локалізація епонімічних медичних об'єктів номінації здійснюється завдяки взаємозв'язкам ономастики та *географії* (*хвороба Барку* – від назви річки Барку в Пд. Австралії; *японський енцефаліт*, *мальтійська гарячка*) [1, с. 259], [13, с. 88]; ономастики й *історії* (*пристінкові лімфатичні вузли Розенмюллера*, *Кльоке*, *Пирогова*) [11, с. 145]. Простежуються системні відношення між теорією номінації та *психологією* (*narcissism* – *нарцисизм*, *darwinism* – *дарвінізм*); *літературознавством* (*Munchhausen syndrome* – *синдром Мюнхгаузена*) [1, с. 1478] тощо.

Більшість сучасних дослідників трактують оніми як індивідуальні найменування певних об'єктів (пор.: «назва, що дається об'єктові для виділення їх із ряду інших однорідних об'єктів [10, с. 27]» (*Бегга пристрій* [1, с. 156], *Денгольця пристрій* [1, с. 157]); «індивідуальні позначення, дані об'єктам, які мають, крім того, загальні (родові, видові, підвидові, а іноді і сортові найменування) [8, с. 323]» (*лемешево-носочий хрящ Якобсона* [11, с. 86]; *нижньощелепний хрящ Меккельса* [11, с. 69]); «одиниці мови-мовлення (слова і субстантивовані словосполучення), які використовуються для підкреслено конкретного називання окремих предметів дійсності і внаслідок такої спеціалізації мають деякі особливості у значенні, граматичному оформленні і функціонуванні [4, с. 26]» (*залози язика Вебера* [11, с. 36]; *перехрестя покриву Макнерта*, *Фораля* [11, с. 157]); *залози язика*

Ебнера [11, с. 113]); «слово, словосполучення або речення, яке використовується для виділення іменованого ним об'єкту з-поміж інших об'єктів; його індивідуалізації та ідентифікації» (*загальний тип імплантанту Бокера*) [11, с. 190], [6, с. 91].

У працях вітчизняних і зарубіжних ономастів постійно звертається увага на питання систематизації власних назв, що пов'язано з його важливістю як своєрідного індикатора, який свідчить про рівень розвитку ономастики. Водночас засвідчено, що і класифікаційні схеми, і терміносистеми, які будуть їх обслуговувати, потрібно удосконалити, оскільки наявні на сьогодні типології онімів не відповідають передусім вимогам комплексності, а основним недоліком названих та інших систематизацій онімної лексики є, по-перше, їх неточність і недостатня глибина, по-друге, змішування різних аспектів і рівнів ономастичних досліджень. Потреба розробити нові засади систематизації онімної лексики на основі денотатно-характеристичних, етимолого-словотвірних і функціональних ознак, що дозволить упорядкувати надзвичайно розгалужений ономастичний континуум й уніфікувати визначальні типи пропріативів, зумовлює актуальність нових засад групування власних назв.

Денотатно-характеристична типологія власних назв ґрунтується на аналізі різних ознак денотатів і складається із двох частин: «*денотатно-номінативної* і *денотатно-квалітативної* [10, с. 28]».

Денотатно-номінативна структура онімного простору «...пов'язана з характеристикою пропріальних одиниць за типом іменованих об'єктів, кожен із яких, звичайно, уже має загальну назву і водночас може бути додатково номінований саме за допомогою власної [10, с. 29]».

Нерозривний зв'язок пропріальної одиниці з іменованим об'єктом, важливість ознак денотата для виникнення саме такої, а не іншої назви та необхідність структурувати ономастикон будь-якої мови відповідно до потреб сьогодення, що пов'язано з конкретизацією об'єкта вивчення ономастики, стали причиною винесення вказаної типології власних назв на перший план.

Денотатно-квалітативна типологія пропріативів «...пов'язана з якісними ознаками іменованих об'єктів, зокрема їхніми біологічними властивостями, реальністю їх існування, опозицією «мікро-мезо-макро» і кількістю номінованих об'єктів; завершує такий аналіз власної назви екстралінгвальна інформація про денотат [10, с. 30]».

Етимолого-словотвірна систематизація пропріативів – це «встановлення мотиву номінації; визначення локативно-темпоральних атрибутів пропріальної лексики, зокрема її походження, шляху і часу виникнення; з'ясування етимології; характеристика особливостей творення, зокрема способу деривації, структури, продуктивності словотвірних типів та семантики онімних твірних основ [10, с. 31]».

Функціональна характеристика пропріативів включає, «поперше, опис особливостей їх використання у різностильових текстах, по-друге, аналіз їхніх кодифікаційних ознак [10, с. 31]».

Стилістичний аналіз передбачає визначення функцій власних назв; виокремлення онімів, які активно побутують у певних стилях. «Окремі різновиди власних назв (особливо поетоніми) можуть входити до складу різних стилістичних тропів і фігур (таких як метафори, метонімії, порівняння тощо). Звертається увага і на конотацію, концептуальність, символічність та етнокультурну знаковість онімних одиниць. Чітко виокремлюються емоційно-експресивні ознаки власних назв. Як додаткові лінгвостилістичні ознаки можна охарактеризувати насамперед лексико-семантичний потенціал онімів (синонімію, полісемію, омонімію, антонімію, паронімію) [10, с. 32]».

Пропріативи характеризуються належністю до активного чи пасивного словникового складу. За сферою вживання власні назви також можуть бути розмежовані на основі додаткових критеріїв: частотності, поширення, особливостей реалізації і побутування, а також форми.

Кодифікація у системі власних назв «засвідчена передусім на рівні орфографії та словозміни [10, с. 32]».

Використання запропонованих критеріїв дозволить створити науково достовірну схему характеристики будь-якого оніма, який

функціонує у мові чи мовленні, і зібрати максимально повну інформацію про усі його ознаки, причому не відокремлено від інших власних назв і від реалій довкілля, а в нерозривному взаємозв'язку з ними.

Відбір методів і прийомів в ономастичному епонімійному дослідженні залежить від об'єкта і завдань, які ставить дослідник перед собою в роботі. При цьому ці два показники органічно з'єднані й розділити їх виявляється неможливим. О. Суперанська зазначає, що «важко відокремити метод і прийом, а також виявити ієрархію методів [9, с. 193]».

Більшість сучасних ономастичних досліджень виконуються в площині загальномовних теорій і методів. У лінгвістичному словнику О. Ахманової прослідковуємо значення 14 рівнозначних методів, серед яких фіксується, наприклад, компаративний метод (порівняльно-історичний), який досить розповсюджений саме в епонімійній площині [2, с. 203]. Проте О. Белецький, який досліджував різноманітність методів дослідження в ономастиці, вказує на несумісність цілей, завдань і прийомів порівняльно-історичного методу з цілями і завданнями, які стоять перед ономастичними епонімійними дослідженнями. Хоча в своїй розвідці автор критично не розглядав усіх загальномовознавчих методів крізь призму саме ономастики [3, с. 12].

Загалом же, питання розвитку та вдосконалення ономастичних методів підіймались досить зрідка. Так, у матеріалах II ономастичної конференції (Москва, 1981) прослідковуємо думку вченого Й. Заїмова щодо питання різниці в методиці вивчення слів і назв на будь якому термінологічному рівні: «При изучении необходимо исходить из соответствующих звуковых законов, акцентологических и семантических изменений, культурно-исторической среды, а также субстратных, суперстратных и адстратных явлений. Нет разницы в охвате толкования слов и имен... Каждое слово и имя необходимо объяснять с языковой и культурно-исторической точки зрения и в связи со средой, в которой оно возникло [9, с. 193]».

Отже, беручи до уваги специфіку предмета й цілей ономастики як розділу лінгвістики, а також особливості всіх її підрозділі (епоніміки, топоніміки, антропоніміки, гідроніміки та ін.), досить актуально постає питання щодо особливостей методології епонімійної ономастики. У сучасних зазначених дослідженнях прослідковуємо думку щодо особливості онімійної лексики, яка має вияв не лише під час відбору досліджуваного матеріалу, а й у його фонетичному, орфоепічному, морфологічному та словотворчому оформленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англо-український ілюстрований медичний словник Дорланда : у двох томах / [гол. ред. П. Джуль, Б. Зіменковський]. – Львів : Наутілус, 2002. – 2688 с.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Советская энциклопедия, 1969. – 607 с.
3. Белецкий А. Л. Лексикология и теория языкознания (ономастика) / А. Л. Белецкий. – К. : Киевский университет, 1972. – 208 с.
4. Бондалетов В. Д. Русская ономастика : учебное пособие для студентов / В. Д. Бондалетов. – М. : Просвещение, 1983. – 224 с.
5. Горбаневский М. В. В мире имен и названий / М. В. Горбаневский. – М. : Знание, 1983. – 192 с.
6. Подольская Н. В. Словарь ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М. : Наука, 1988. – 188 с.
7. Серебрянников Б. А. Общее языкознание. Методы лингвистических исследований / Б. А. Серебрянников. – М. : Наука, 1973. – 260 с.
8. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 366 с.
9. Суперанская А. В. Теория и методика ономастических исследований / Суперанская А. В., Сталтманэ В. Э., Подольская Н. В., Султанов А. Х. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 256 с.

10. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія / М. М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 550 с.
11. Українсько-латинський анатомічний словник / [уклад. М. А. Нетлюх]. – 2-ге вид., оновл. – Львів : Стрім, 2000. – 216 с.
12. Універсальний словник української мови [уклад. З. Й. Куньч]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 848 с.
13. Эпонимические термины в клинической анатомии человека : словарь-справочник / [авт.-уклад. Топоров Г. Н.] . – К : Вища школа, 1998. – 160 с.

Стаття надійшла до редакції 25 січня 2013 року

УДК 373.5.016: 82-94

*Надія Дига
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)*

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА МОВОЮ ХУДОЖНЬО- ІСТОРИЧНИХ ТЕКСТІВ ЯК ВАЖЛИВА ЛАНКА ВИВЧЕННЯ ЇХ У ШКОЛІ

У статті розглянуто питання про спостереження учнів за мовою художньо-історичних творів, зокрема дослідження застарілої лексики в текстах на уроках української літератури. Особливу увагу звернено на прийоми і форми інтегрованого вивчення мови і літератури, а також на розвиток зв'язного мовлення школярів. Стверджується ідея дотримання інтегрованих зв'язків між українською літературою та мовою на уроці літератури з вивчення мови художнього твору, що сприяє розвитку активної особистості учнів.

***Ключові слова:** застаріла лексика, історизми, архаїзми, інтегроване вивчення, пізнавальна активність.*